

Ю. В. Журавель

Безоплатна освіта як чинник впливу на конкурентоспроможність навчальних закладів

Розглянуто концептуальні засади інклюзивної освіти в Україні. Схематично представлено та охарактеризовано першорядні виміри доступності освітніх послуг (правовий, економічний, соціальний та глобальний). Визначено різні критерії доступності щодо освітніх послуг з огляду на виміри її розгляду. Узагальнено основні права людини у сфері освіти, зокрема в частині отримання її безкоштовно. Обґрунтовано системні заходи із забезпечення конкурентоспроможності освіти. На основі аналізу Конституції України та Національної доктрини розвитку освіти визначено критерії доступності у сфері освіти в аспекті положень забезпечення рівного доступу громадян до якісної та безоплатної освіти. Аналіз політики держави в забезпеченні реалізації права на безоплатну освіту в Україні дозволив охарактеризувати її головні підходи та визначити сутність такої політики.

Ключові слова: навчальні заклади, право на освіту, безоплатна освіта, конкурентоспроможність, освітні послуги.

Постановка проблеми. Одним з визначальних цілеорієнтирів дії механізму державного регулювання конкурентоспроможності закладів освіти є забезпечення доступності якісних освітніх послуг на всіх рівнях. Категорія доступності у сфері управління освітою набуває правового, соціального та економічного змісту. Правовий зміст вказує на потребу в законодавчому регламентуванні критеріїв доступності, що породжують відповідні права людини. Соціальність вказує на можливість споживати якісні освітні послуги різними групами населення – за комплексом національних, демографічних, валеологічних, статусних, фінансових, поселенських та інших критеріїв. Економічність доступності освітніх послуг відображає ринкові (конкурентні) умови, де під дією попиту і пропозиції залежно від рівня державних впливів визначаються цінові параметри різних послуг, а населення проявляє різну купівельну спроможність щодо них.

Аналіз останніх досліджень. Питанням конкурентоспроможності сфери освіти в Україні, принципів та особливостей її розвитку присвячено низку наукових досліджень (О. Гринькевич [1-3], М. Крупки [4], С. Квіта [5], Н. Попадинця [6-8], О. Романовського [9], Ю. Рашкевича [10], Л. Шевченко [11] та ін.).

Метою статті є дослідження принципів безоплатної освіти в Україні та особливостей їхнього впливу на конкурентоспроможність освітніх закладів.

Основні результати дослідження. Сьогодні, здійснюючи комплексний аналіз конкурентоспроможності закладів освіти, слід урахувувати узагальнені базові виміри розгляду доступності освітніх послуг (рис. 1). У такому аспекті, щоправда,

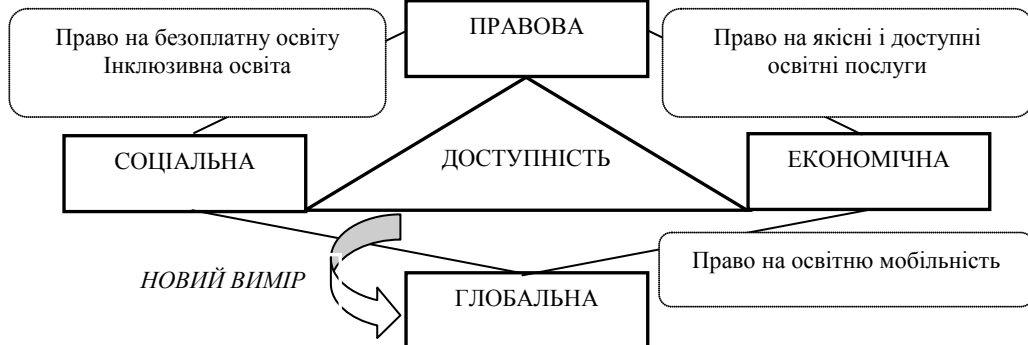

Рис. 1. Виміри розгляду доступності щодо освітніх послуг

Джерело: узагальнено автором.

проявляється антагонізм зазначених процесів – конкурентоспроможність закладу освіти означає його здатність пропонувати якісні і конкурентні освітні послуги, що задовольняють поточні потреби споживачів і враховують потреби економіки та ринку праці на перспективу, а забезпечення таких ознак послуг потребує значних витрат, що значно підвищує їхню вартість; доступність освітніх послуг вимагає застосування компенсаційних механізмів, щоб підтримати окремі групи населення в разі ексклюзивних проявів їхньої соціальної та економічної поведінки.

Актуальність дослідження доступності освітніх послуг посилюється в умовах популяризації концептуальних засад інклюзивної освіти. Хоча часто акцент у розвитку такої освіти робиться на наданні освітніх послуг для неповносправних осіб, проте в міжнародній практиці її розглядають як систему освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, близько 20% дітей умовно можна вважати здоровими, тому питання інклюзії стає все більш актуальним [12]. Успішна інклюзивна освіта забезпечується шляхом прийняття, розуміння та врахування відмінностей і різноманіття осіб, які навчаються, що можуть передбачати фізичні, когнітивні, академічні, соціальні та емоційні особливості [13].

Поширення ідей інклюзивної освіти справляє комплексний вплив: розширює освітнє право, детермінує виникнення інклюзивної педагогіки з необхідністю впровадження континууму змін інклюзивних освітян, трансформує підходи до організації освітнього процесу з утворенням інклюзивних класів, вимагає змін у стратегічному плануванні розвитку закладів освіти та розроблення концепції інклюзивності та ін. [14]. Фундаментально, за висновками іноземних дослідників, концепція інклюзивної освіти є певною мірою ідеалом, тому окремо слід говорити про намір її забезпечення і практику здійснення [15]. Реалії забезпечення інклюзивності в освіті ускладнені потребою дистанційного та змішаного навчання, однак цей принцип усе більше набуває імперативного характеру.

Доступність щодо освітніх послуг з огляду на основні виміри її розгляду (рис. 1) можна визначати за різними критеріями:

- територіальним – територіальна доступність, що залежить від відстані між місцем постійного перебування та місцем надання освітніх послуг, швидкості переміщень або можливості переїзду в разі потреби доступу до специфічних послуг (вартість транспортних витрат, оренди житла, харчування, послуг зв'язку тощо);
- фізичним – фізична доступність, що залежить від кількості місць з наслідковими місткістю і навантаженням (залежно від кількості споживачів) об'єктів соціальної інфраструктури, з різноманітністю рівнів і форм навчання;
- соціальним – соціальна доступність, що залежить від умов споживання освітніх послуг для осіб з особливими потребами, включно з фізіологічними й психоемоційними; соціальна доступність, що залежить від національних, демографічних (вік, стать), релігійних, статусних особливостей;
- фінансовим – фінансова доступність, що залежить від можливостей споживання освітніх послуг більшості частини населення та передбачає підтримання соціально вразливих категорій громадян (багатодітні сім'ї, діти-сироти, діти з неблагополучних сімей та ін.).

Для оцінювання доступності освіти потрібна правова регламентація комплексу її критеріїв. Фінансова доступність, тісно пов'язана із соціальною, є важливим індикатором розвитку системи освіти в країні, що базована на принципах рівності в реалізації прав. Статтею 26 Загальної декларації прав людини (1948 р.) передбачається, що «кожен має право на освіту; навчання має бути безоплатним, принаймні на початковому етапі; початкова освіта є обов'язковою; технічна та професійна освіта мають бути загальнодоступними, а вища освіта – однаково доступною для всіх на основі здібностей» [16].

Стаття 2 Протоколу № 1 до Європейської конвенції з прав людини «Право на освіту» визначає, що «нікому не може бути відмовлено в праві на освіту; держава при

виконанні будь-яких функцій, узятих на себе у сфері освіти, поважає право батьків забезпечувати таку освіту і навчання відповідно до своїх релігійних і світоглядних переконань» [17].

Положення щодо права на освіту, її спрямування на розвиток особистості, формування толерантності тощо також регламентовані в Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права (стаття 13) [18].

Зазначені нормативи є основоположними у формуванні міжнародного освітнього права. На основі їх міжнародні організації, зокрема ЮНЕСКО та ООН, розробляють інші нормативи, які [19]:

- мають обов’язкову юридичну силу, оскільки прийняті та ратифіковані державами-членами (ідеться переважно про конвенції і договори);
- уособлюють значний політичний і моральний авторитет, хоча й не мають обов’язкової юридичної сили (переважно декларації і рекомендації).

Законодавство чітко визначає, що освіта є правом, а не привілеєм. Однак у наукових і практичних дискусіях знайшли вияв різноманітні уточнення щодо забезпечення прав на здобуття певного рівня освіти, її доступності за всіма критеріями, особливо фінансовими. Влада через політику визначає баланс між державним фінансуванням і впливом ринкових відносин, що має пряме відношення до становлення комерційного сегмента ринку освітніх послуг, а відтак деформує реалізацію прав на освіту за умов неефективного контролю з боку держави і громадськості.

У табл. 1 наведено основоположні права людини у сфері освіти. Як бачимо, доступність освіти посідає вагоме місце у системі прав людини на освіту. Не слід забувати, що доступність освіти є базовим імперативом у системі заходів із забезпечення конкурентоспроможності освітніх послуг. Забезпечуючи доступність освітніх послуг, заклади освіти водночас зобов’язані вживати заходів щодо збереження вимог до якості цих послуг.

Таблиця 1

Доступність у системі прав людини на освіту

Сфера дії права	Ключові положення
Доступність	Загальне право на освіту Безоплатна освіта на початковому рівні Загальна доступність професійно-технічної освіти Доступність вищої освіти за умов наявності здібностей Доступність до освіти незалежно від расових, етнічних, релігійних, гендерних, вікових відмінностей
Вибір	Першочергове право батьків на вибір освіти для дітей
Освітні вимоги	Обов’язковість здобуття початкової освіти
Функціональність	Спрямування на розвиток особистості Можливість після здобуття знань бути корисними суспільству Формування міжнаціональної і суспільної єдності, толерантності на шляху до забезпечення миру
Участь держави	Регламентация державою додаткових прав у сфері освіти, зокрема критеріїв доступності на вищих освітньо-кваліфікаційних рівнях

Джерело: узагальнено автором.

Норми міжнародного права є основою для розроблення вітчизняного законодавства. В Україні освітнє право як законодавча галузь достатньо розвинуте та спрямоване на врегулювання відносин у сфері освіти [20, с. 93]:

- преципіонних – основних, пов’язаних з організацією та управлінням діяльності закладів освіти, а саме педагогічних, психолого-педагогічних, організаційно-управлінських, морально-виховних відносин, які тісно пов’язані з процесами навчання і виховання;
- коміторних – вторинних, пов’язаних з матеріальним, кадровим і фінансовим забезпеченням діяльності закладів освіти.

Критерій доступності у сфері освіти регламентується в багатьох нормативах. Наприклад, Конституція України визначає [21]:

- право кожного на освіту (стаття 53);
- обов'язковість загальної середньої освіти (стаття 53);
- забезпечення державою доступності і безоплатності дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах (стаття 53);
- забезпечення державою розвитку дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання (стаття 53);
- право здобуття вищої освіти безоплатно в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі (стаття 53);
- надання державних стипендій та пільг учням і студентам (стаття 53);
- рівність прав чоловіків і жінок у доступності до освіти (стаття 24);
- право представників національних меншин навчання рідною мовою в державних і комунальних навчальних закладах (стаття 53).

У Національній доктрині розвитку освіти низка положень стосується забезпечення рівного доступу громадян до якісної освіти, а право на безоплатну освіту уточнено [22]:

- на рівні дошкільної освіти – у державних і комунальних закладах для всіх;
- на рівні шкільної освіти – обов'язкове здобуття повної загальної середньої освіти (без уточнення щодо безоплатності);
- на рівні професійно-технічної освіти – у державних і комунальних закладах для первинної професійної підготовки;
- на рівні вищої освіти – у державних і комунальних закладах на конкурсній основі;
- для дітей з особливостями психічного та фізичного розвитку – у державних і комунальних закладах.

У Законі України «Про освіту» право на освіту в контексті якості і доступності теж чітко регламентовано (стаття 3). Закон зазначає «право на безоплатну освіту у випадках і порядку, визначених Конституцією та законами України» [23].

Що стосується права на безоплатну освіту, то Закон України «Про освіту» конкретизує, як держава забезпечує його реалізацію, закладаючи в зміст безоплатної освіти таку, що «здобувається особою за рахунок коштів державного та / або місцевих бюджетів згідно із законодавством» [23]. У цій дефініції закладається інституційна диференціація щодо бюджетного фінансування реалізації права на безоплатну освіту. Такий підхід актуальний в умовах реформи децентралізації в Україні та утворення об'єднаних територіальних громад (табл. 2).

Таблиця 2

Політика держави в забезпеченні реалізації права на безоплатну освіту в Україні

Підхід	Сутність
Інституційний підхід	Діяльність закладів освіти усіх форм власності, зокрема державної і комунальної
Інфраструктурний підхід	Розвиток належної інфраструктури з достатньою пропозицією послуг
Інструментальний підхід	Бюджетне фінансування закладів освіти, які пропонують послуги на безоплатній основі Ліцензування й акредитація закладів освіти з обґрунтуванням обсягів державного замовлення Дія освітніх стандартів як основи для забезпечення безоплатності освіти на всіх рівнях Контроль за діяльністю закладів освіти згідно з вимогами законодавства Надання пільг для осіб з особливим соціальним статусом

Джерело: узагальнено автором.

Одним з важливих інструментальних аспектів забезпечення фінансової доступності освіти є підтримання осіб з особливим соціальним статусом, детермінованим фізичними, матеріальними, соціальними та правовими чинниками.

На рівнях професійної, фахової передвищої та вищої освіти Міністерство освіти і науки України щорічно надає інформаційні матеріали для роботи приймальних

комісії щодо права участі окремих осіб у конкурсі на спеціальних умовах згідно з умовами прийому на навчання до закладів вищої освіти України на поточний рік.

Попри взаємозв'язок освітньої і соціальної політики, на загал реалізація права на безоплатну освіту в Україні потребує аналізу:

- кількісних і якісних тенденцій щодо закладів освіти державної, комунальної і приватної форм власності;
- обсягів бюджетного фінансування освіти на рівнях дошкільному, шкільному, професійно-технічному з первинною професійною підготовкою та з розподілом за бюджетами різних рівнів;
- обсягів державного замовлення на підготовку робітничих кадрів і фахівців на вищих рівнях освіти.

Висновки. Реалізація прав на безоплатну освіту в Україні має підтримуватись активною інформаційною роботою з боку держави, результативною діяльністю освітнього омбудсмена та формуванням правової культури населення. Мають бути збережені переваги доступу до безоплатної освіти для окремих категорій соціально вразливих громадян, а також мешканців сільських, окупованих територій і територій збройного конфлікту. На шляху забезпечення реалізації права на безоплатну освіту в Україні має зберігатись право на освітню мобільність. Відтак конкурентоспроможність закладів освіти є умовою протидії міграційним втратам молоді, а пропозиція якісних освітніх послуг на безоплатній основі має бути центральним інструментом у цьому плані. Для збереження конкурентних позицій вітчизняних закладів освіти в глобальному та європейському освітньому просторі треба враховувати світові практики державної допомоги освітній сфері. Освітньо-інтеграційні процеси мають сприяти розвитку внутрішнього конкурентного середовища з пропозицією якісних послуг у системі людського розвитку та забезпечення інклюзивності освіти.

Список використаних джерел

1. Hrynkevych O., Sorochak O., Panukhnyk O., Popadynets N., Bilyk R., Khymych I., Yazina V. Competitiveness of Higher Education System as a Sector of Economy: Conceptual Model of Analysis with Application to Ukraine. *Intelligent Human Systems Integration 2020. IHSI 2020. Advances in Intelligent Systems and Computing*. 2020. Vol. 1131. Pp. 439-445. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-39512-4_69
2. Гринькевич О. С. *Управління конкурентоспроможністю вищої освіти України методологія аналізу і системи моніторингу*: дис. ... д-ра екон. наук: спец. 08.00.03. Львів, 2018. 628 с.
3. Panchyshyn S., Hrynkevych O., Marets O., Demchyshak N., Popadynets N. Simulation of tuition fees in competitiveness management of higher education institutions (case of Ukraine's universities). *The Bulletin the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan*. 2020. Vol. 5(387). Pp. 161-169. DOI: <https://doi.org/10.32014/2020.2518-1467.155>
4. Крупка М. І., Гринькевич О. С., Сас С. П. Економічна ефективність університетів України у контексті інноваційності фінансового менеджменту. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: зб. наук. пр.* 2020. Вип. 1(32). С. 470-582. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcapr.v1i32.200659>
5. Квіт С. Дорожня карта реформування вищої освіти України. *Освітня політика*: сайт. 23.03.2018. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/1159-dorozhnyia-karta-reformuvannya-vishchoji-osviti-ukrajini>
6. Zhuravel Yu., Popadynets N., Irtysheva I., Stetsiv I., Stetsiv I., et al. Management Aspects in the Higher Education Quality Assurance System. *Human Interaction, Emerging Technologies and Future Applications IV. IHET-AI 2021. Advances in Intelligent Systems and Computing*. 2021. Vol. 1378. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-74009-2_81
7. Попадинець Н. М., Журавель Ю. В., Панухник О. В. Система забезпечення якості освіти шляхом державного регулювання діяльності закладів вищої освіти. *Економічні горизонти*. 2019. № 3(10). С. 43-53. DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.3\(10\).2019.212806](https://doi.org/10.31499/2616-5236.3(10).2019.212806)
8. Попадинець Н. М., Журавель Ю. В., Панухник О. В. Особливості ліцензування в діяльності вищих навчальних закладів. *Економічні горизонти*. 2019. № 1(8). С. 123-130. DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.1\(8\).2019.212805](https://doi.org/10.31499/2616-5236.1(8).2019.212805)
9. Романовський О. О. *Феномен підприємництва в університетах світу*: монографія. Вінниця: Нова книга, 2012. 504 с.
10. Рашкевич Ю. М. *Болонський процес та нова парадигма вищої освіти*: монографія. Львів: Львівська політехніка, 2014. 168 с.
11. Шевченко Л. С. *Університетська освіта: економічні пріоритети та управління розвитком*: монографія. Харків: Право, 2016. 188 с.
12. Інклюзивна освіта. *Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка Національної академії педагогічних наук України*: сайт. 2021. URL: http://ispukr.org.ua/?page_id=331#YQwPiY4zaM8

13. McManis L. D. Inclusive Education: What It Means, Proven Strategies, and a Case Study: *Resilient Educator*: Website. 2021. URL: <https://resilienteducator.com/classroom-resources/inclusive-education>
14. Somma M. Bennett S. Inclusive Education and Pedagogical Change: Experiences From The Front Lines. *International Journal of Educational Methodology*. 2020. Vol. 6(2). Pp. 285-295. DOI: <https://doi.org/10.12973/ijem.6.2.285>
15. Haug P. Understanding inclusive education: ideals and reality. *Scandinavian Journal of Disability Research*. 2017. Vol. 19(3). Pp. 206-217. DOI <http://doi.org/10.1080/15017419.2016.1224778>
16. Universal Declaration of Human Rights. *United Nations*: Website. 1948. URL: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>
17. European Convention on Human Rights, as amended by Protocols Nos. 11, 14 and 15 supplemented by Protocols Nos. 1, 4, 6, 7, 12, 13 and 16. *European Court of Human Rights*: Website. 1950. URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf
18. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19.10.1973. *Законодавство України*: сайт. 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text
19. Right to Education – Legal Action. *UNESCO*: Website. 2021. URL: <https://en.unesco.org/themes/right-to-education/legal-action>
20. Філіппова В. Д. Освітнє право як галузь законодавства України. *Терези Феміди*. 2013. № 2. С. 91-96.
21. Конституція України: Закон України від 18.06.1996 р. № 254к/96-ВР *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
22. Про Національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України від 217.04.2002 р. № 347/200. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>
23. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

References

1. Hrynkevych, O., Sorochak, O., Panukhnyk, O., Popadynets, N., Bilyk, R., Khymych, I., & Yazina, V. (2020). Competitiveness of higher education system as a sector of economy: Conceptual model of analysis with application to Ukraine. In *Advances in Intelligent Systems and Computing*: Vol. 1131 (pp. 439-445). DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-39512-4_69
2. Hrynkevych, O. S. (2018). *Upravlinnya konkurentospromozhnistyu vyshchoyi osvity Ukrayiny (metodolohiya analizu i systemy monitorynhu) [Management of competitiveness of higher education of Ukraine (methodology of analysis and monitoring system)]* (Dr.Sci. in Econ. Dissertation, Lviv, Ukraine). [in Ukrainian].
3. Panchyshyn, S., Hrynkevych, O., Marets, O., Demchyshak, N., & Popadynets, N. (2020). Simulation of tuition fees in competitiveness management of higher education institutions (case of Ukraine's universities). *The Bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan*, 5(387), 161-169. DOI: <https://doi.org/10.32014/2020.2518-1467.155>
4. Krupka, M. I., Hrynkevych, O. S., & Sas S. P. (2020). Ekonomichna efektyvnist' universytetiv Ukrayiny u konteksti innovatsiynosti finansovoho menedzhmentu [Economic efficiency of Ukrainian universities in the context of innovative financial management]. In *Finansovo-kredytna diyal'nist': problemy teorii ta praktyky [Financial and credit activities: problems of theory and practice]*: Vol. 1(32), 470-582. [in Ukrainian].
5. Kvit, S. (2018, Mar 23). *Dorozhnyya karta reformuvannya vyshchoyi osvity Ukrayiny [Roadmap for reforming higher education in Ukraine]. Educational policy*: Website. Retrieved from <http://education-ua.org/ua/articles/1159-dorozhnyya-karta-reformuvannya-vishchoyi-osviti-ukrajini> [in Ukrainian].
6. Zhuravel, Yu., Popadynets, N., Irtysheva, I., Stetsiv, I., & Stetsiv, I., et al. (2021). Management Aspects in the Higher Education Quality Assurance System. In *Human Interaction, Emerging Technologies and Future Applications IV. IHET-AI 2021. Advances in Intelligent Systems and Computing*: Vol. 1378. Springer, Cham. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-74009-2_81
7. Popadynets, N., Zhuravel, Yu., & Panukhnyk, O. (2019). Systema zabezpechennya yakosti osvity shlyakhom derzhavnogo rehulyuvannya diyal'nosti zakladiv vyshchoyi osvity [The system of maintaining the quality of education through public regulation of activity of higher educational establishments]. *Ekonomichni horyzonty – Economies Horizons*, 3(10), 43-53. DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.3\(10\).2019.212806](https://doi.org/10.31499/2616-5236.3(10).2019.212806) [in Ukrainian].
8. Popadynets, N., Zhuravel, Yu., & Panukhnyk, O. (2019). Osoblyvosti litsenzuvannya v diyal'nosti vyshchykh navchal'nykh zakladiv [Features of licensing in the activities of higher education institutions]. *Ekonomichni horyzonty – Economies Horizons*, 1(8), 123-130. DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.1\(8\).2019.212805](https://doi.org/10.31499/2616-5236.1(8).2019.212805) [in Ukrainian].
9. Romanovskyy, O. O. (2012). *Fenomen pidpryyemnystva v universytetakh svitu [The phenomenon of entrepreneurship in the universities of the world]*. Vinnytsya: New book. [in Ukrainian].
10. Rashkevych, Yu. M. (2014). *Bolons'kyi protses ta nova paradyhma vyshchoyi osvity [Bologna process and a new paradigm of higher education]*. Lviv: Lviv Polytechnic University. [in Ukrainian].
11. Shevchenko, L. S. (2016). *Universytets'ka osvita: ekonomichni priorityety ta upravlinnya rozvytkom [University education: economic priorities and development management]*. Kharkiv: Law. [in Ukrainian].

12. Inclusive education (2021). *Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*: Website. Retrieved from http://ispukr.org.ua/?page_id=331#YQwPiY4zaM8
13. McManis, L. D. (2021). Inclusive Education: What It Means, Proven Strategies, and a Case Study. *Resilient Educator*: Website. Retrieved from <https://resilienteducator.com/classroom-resources/inclusive-education>
14. Somma, M., & Bennett, S. (2020). Inclusive Education and Pedagogical Change: Experiences From The Front Lines. *International Journal of Educational Methodology*, 6(2), 285-295. DOI: <https://doi.org/10.12973/ijem.6.2.285>
15. Haug, P. (2017). Understanding inclusive education: ideals and reality. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 19(3), 206-217. DOI: <http://doi.org/10.1080/15017419.2016.1224778>
16. Universal Declaration of Human Rights (1948). *United Nations*: Website. Retrieved from <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>
17. European Convention on Human Rights, as amended by Protocols Nos. 11, 14 and 15 supplemented by Protocols Nos. 1, 4, 6, 7, 12, 13 and 16 (1950). *European Court of Human Rights*: Website. Retrieved from https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf
18. Mizhnarodnyy pakt pro ekonomichni, sotsial'ni i kul'turni prava [International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights] (1966, Dec 16). Ratified by the Decree of the Presidium of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR on 1973, Oct 19, 2148-VIII. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text [in Ukrainian].
19. Right to Education – Legal Action (2021). *UNESCO*: Website. Retrieved from <https://en.unesco.org/themes/right-to-education/legal-action>
20. Filippova, V. D. (2013). Osvitnye pravo yak haluz' zakonodavstva Ukrayiny [Educational law as a branch of Ukrainian legislation]. *Terezy Femidy – Libra Themis*, 2, 91-96. [in Ukrainian].
21. Konstytutsiya Ukrayiny [Constitution of Ukraine] (1996). Law of Ukraine, adopted on 1996, Jun 18, 254k/96-VR. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
22. Pro Natsional'nu doktrynu rozvytku osvity [On the National Doctrine of Education Development] (2002). Decree of the President of Ukraine, adopted on 2002, Apr 21, 347/200. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text> [in Ukrainian].
23. Pro osvitu [On education]. (2017). Law of Ukraine, adopted on 2017, Sep 05, 2145-VIII. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].

Zhuravel Yu. V. Free education as a factor of impact on the competitiveness of educational institutions.

Securing the accessibility of qualitative educational services at all levels is among the defining benchmarks of the impact of mechanisms regulating the educational institutions' competitiveness. The category of accessibility in educational management acquires legal, social, and economic content. The legal content emphasizes the need to regulate the accessibility criteria generated by the respective human rights. Sociality specifies the opportunity to consume qualitative educational services for different groups of the population – following a set of national, demographic, valeological, status-related, financial, and settlement-related criteria. The economic content of educational services accessibility shows market (competitive) conditions that define the price parameters of various services under the impact of demand and supply depending on the level of state impact, while the population demonstrates different purchase power in relation to them. The article aims to examine the principles of free education in Ukraine and analyze the features of their impact on the competitiveness of educational institutions. It addresses the conceptual foundations of inclusive education in Ukraine. Various criteria of educational services accessibility are determined based on their consideration dimensions. The key human rights in education are generalized, including in terms of getting free access to them. The systemic measures in securing the competitiveness of education are substantiated. The educational accessibility criterion is determined based on the analysis of the Constitution of Ukraine and the National Education Development Doctrine, including in terms of provisions related to the maintenance of equal access of citizens to qualitative and free education. The analysis of the state policy in securing the realization of the right to free education in Ukraine has allowed outlining the major approaches and defining the nature of such a policy.

Keywords: educational institutions, right to education, free education, competitiveness, educational services.

Журавель Юлія Вікторівна – кандидат економічних наук, докторант Національного університету «Львівська політехніка», викладач Львівського державного коледжу харчової та переробної промисловості Національного університету харчових технологій (e-mail: jul_zhur@ukr.net, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4065-540X>).

Zhuravel Yuliya Viktorivna – Ph.D. (Econ.), Doctoral Postgraduate of the Lviv Polytechnic National University, Lecturer of the Lviv State College of Food and Processing Industry of the National University of Food Technologies.

Надійшло 05.10.2021 р.